

H-13/93

KISFALUDI
KISFALUDY SÁNDOR
MINDEN MUNKÁI.

NEGYEDIK KIADÁS.

KIADJA

ANGYAL DÁVID.

HETEDIK KÖTET.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1892.

1*

VEGYES KÖLTŐI MUNKÁK.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

1*

I. FERENTZ, MAGYAR KIRÁLYNAK.

I.

Népeinek szívében emelt ő szerte Magának
Oltárt a' jó, és nagy Fejedelmi Atya ;
Jobbjával törvényt tett, Ballya Kegyelmeket osztott.
Nagy birodalma buzog, 's áldgya ditséri Nevét.

II.

Népeinek javait hordozván nagy kebelében
Mégvitt harczok után látni megyen fijait
A' koronás Atya ; lépteinek nyomain, valahol jár,
Áldás, Boldogság, Béke' gyümölcse Terem.

Meghal, a ki volt barátja az egeknek,
 Ki volt ékessége a szép természetnek,
 Meghal egy gonosznak parancsolatjára,
 Ki nem méltó, hogy a föld vette hátára.
 Nem csak baráti síratják kimúlását,
 De a széles világ kesergi halálát —
 Magok az egek sajnállák e nagy lelket,
 Mert haraggal hirdették e szörnyűséget —

A SZOLGA.

Ó mily szerencsétlenség hozója vagyok!
 Vallyon jó uramért én mért nem halhatok?
 A természet háborgása nagy félelmet
 Okozott, s megrettentette a környéket;
 De e szomorú hírrel, melyet most viszek,
 Minden halandót szörnyű kétségben ejtek —
 Érteni fogják a szélvész ordítását,
 És hallani a tengernek ily zúgását.
 Seneca! — emberi nemzet dicsősége!
 Meghal! — — Meghal Romának is üdvössége! —
 A nép fájdalmában magát majd emészti,
 Kivált Roma bánatjában haját tépi! —
 Igaz istenek! — Jó uram! — Ó Seneca!

(Zokogva távozik.)

HARMADIK JELENÉS.

Seneca, Piso, Polybius, Fenius, a Kapitány és a Strázsa.

SENECA.

Már érzem, hogy jön éltem végső órája! —
 Fejem szédeleg — jaj! fogy már lehelletem.
 Ó mennyei valóság! siettesd lelkem!
 Jó barátim! — Ti — szerencsésen éljete!
 De Senecátokrul — megemlékezettek.
 Pompéjám, követlek! — Ereimbül — fogyok! —
 Szeressétek hazátokat! — Jaj! — — meg-ha-lok!

(Kiadja lelkét — baráti holttetemére borúlnak.)

(A kárpit lefordúl.)

ÉSZREVÉTELEIM
A' DIETALE OPERATUMOKRA.
IN RE LITERARIA.

1-o. A' magyar nyelv, annyival is inkább, mint-hogy az már annyira csak ugyan haladt a' Cultúrában, hogy azon tanítani lehessen, 's még inkább azon okból, hogy annak a' törvény szerint most már kormány és kenyér nyelvnek kell lenni, legyen vélekedésem szerint a' tanított nyelv az iskolákban, nem pedig azon mellékes nyelv, mellyen minden iskolákban, csak egy Tudomány taníttassék. Azért megfordítva: Deák nyelven csak a' Philosophia, és Mathesis taníttassanak addig, míg ezen Tudományokban a' mester szavak a' Tudós Társaság által magyarrá nem fordíttatnak. Azonban a' Deák nyelv minden iskolákban egész a' Philosophiáig rendes tárgya legyen a' Tanításnak. Ennek tanulására azok ne kényszeríttessenek, kik csupán kézi mesterségre akarván formálni magokat, csak olvasni, írni, és számot vetni tanulnak, és semmi szükségek életökben a' Deák nyelvre nem leszen.

2-o. Az iskola Fundusok minden esetre adattassanak Árendába a' többet Igérőknek, kiknél elegendő bátorság vagyon:

a) Mivel a' Helytartó Tanácsnak, mint Főkörmány-Tisztségnek gondgyai nem terjeszkedhetnek

I. FERENTZ, MAGYAR KIRÁLYNAK.

1818 július elején I. Ferencz visszatérve Dalmáciából, Zalamegyét is érintette útjában.

A *Magyar Kurir* 1818 július 14-iki számában leírván a zalamegyei fogadtatást megemlíti, hogy «a' Drávának bal partján, nyolcz oszlopon álló, magas és szép ízléssel készült győzedelmi kaput emeltek, ... a kapunak homlokirásai következők voltak: Horvát Ország felől Magyar Ország' czimere alatt:

Divis Conjugibus stb.

Magyar Ország felől Szala Vármegye' Czimere alatt:

I. Ferentz, Magyar Királynak, a' Nemzetek' nagy harczát Megvívónak, a' Békeszerzőnek, midőn Népei közt Fejedelmi kegyelmeket osztani, szerentsét és boldogságot terjeszteni itten járna, Felséges nyomdokit áldja Szala Vármegyének Közönsége. MDCCCXVIII.

Csáktornyán a' jobb oszlopon:»

S itt közli a *Magyar Kurir* ama 4 sort, melyet mi I alatt a szövegben közöltünk. Mivel a fogadtatást a Festetics grófok rendezték, természetes, hogy a felirások szerkesztésében Kisfaludynak is részt kellett vennie. Valóban megtaláltuk mind a prózai, mind pedig a verses felirást a Kisfaludy Társ. kéziratárában őrzött iratai közt. A prózai felirás a Kisfaludy fogalmazványában valamivel

hosszabb, mint az, mely a diadaliven olvasható és a II. számú vers helyett szintén rövidebb, de talán nem Kisfaludytól való vers jutott a kapu bal oszlopára.

*

CHLORISHOZ.

Kézirat után (Kisf. Társ. levélt.) kiadta Sümegi Kálmán. (*Életképek* 1876, 91. sz.)

*

ÓDA A' RECENSSENSHEZ.

Kézirat után (Kisf. Társ. Lev.). Kiadta Toldy. (Kisfaludy Sándor Hátrahagyott Munkái II. k.)

*

GONDOLATOK.

A cím Kisfaludytól származik. Egy keskeny füzetbe írta e 108 verset s a füzet címlapjára e szavakat írta: *Gondolatok I. kötet.* (Kisfaludy Á. Béla birtokában) Toldy is használta a füzetet és kiadott belőle néhány «gondolatot» a *Hátrahagyott Munkák* második kötetében. Mi a füzet összes verseit közöljük abban a sorrendben, a melyben írva vannak. E «gondolatok» s a következő gondolatok és töredékek nagy részét Kisfaludy felhasználta műveiben vagy változatlanul, vagy kisebb-nagyobb változtatásokkal. Bizonyos, hogy nem mindannyit használta fel, de attól tartunk, hogy többet, mint a mennyiről a most következő kimutatást közöljük.

1. Szám. V. ö. *Tátika* I. Ének 47. v. 3., 4. s.

20. Szám. V. ö. *Kes. Szer.* XVI. Ének 13. versszak 3., 4. sorát.

27. Szám. V. ö. *Kes. Szer.* II. Ének 3. V. 7., 8. s.

34. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* I. Ének 36. v. 1—5. s. és a variánsokat I. k. 437. l.

36. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 190. Dal 1—4. s.

41. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 186. Dal 1—4. s. és a varianst I. k. 487. l.

44. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 198. Dal 1—4., 9., 10. s.

45. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 179. Dal 5—8. s.

46. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 151. Dal 9—12. sorait és a variánsokat I. k. 479. l.

47. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 193. Dal 9—12. sorait és a varianst I. k. 489. l.

48. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 193. Dal 1—4. s.

52. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* I. Ének 20. versszak és a variánsokat I. k. 435. l.

53. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 186. Dal 5—12. sor és a variánsokat I. k. 488. l.

54. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 175. Dal 1—4. sor és a variánsokat I. k. 484. l.

56. Szám. V. ö. u. o. 187. Dal 1—4. s. és a varianst I. k. 488. l.

58. Szám. V. ö. *Somló* II. Ének 28. verssz. 5—8. s.

61. Szám. V. ö. *Bold. Szer.* 178. Dal 1—4. s.

62. Szám. V. ö. u. o. 195. Dal 1—4. s. és a variánsokat I. k. 490. l.

65. Szám. V. ö. u. o. 199. Dal 1—8. s. és a varianst I. k. 491. l.

66. Szám. V. ö. u. o. 174. Dal 1—4. s.

67. Szám. V. ö. u. o. 5., 6. s.

68. Szám. V. ö. u. o. 7., 8. s.

70. Sz. V. ö. u. o. 196. Dal 1—4. s.

71. Sz. V. ö. u. o. 200. Dal 5—8. s. és a varianst I. k. 491. l.

73. Sz. V. ö. u. o. I. Ének 14. verssz. 5—8. sorait és a varianst I. k. 435. l.

74. Szám. V. ö. u. o. 1—4. sorokat és a varianst I. k. 434. l.

76. Sz. V. ö. u. o. 191. Dal 1—8. s. és a variánsokat I. k. 489. l.

77. Sz. V. ö. u. o. VI. Ének 1. verssz. 1—4. s.

78. Sz. V. ö. u. o. 192. Dal 1—8. sorait és a varianst I. k. 489. l.

79. Sz. V. ö. u. o. I. Ének 13. verssz. 1—4. s.

81. Sz. V. ö. u. o. 5—8. s. és a varianst I. k. 434. l.
 82. Sz. V. ö. u. o. 198. Dal 5—8. s. és a variánsokat I. k. 491. l.
 83. Szám, mint a 82-nél.
 84. Sz. V. ö. u. o. 200. Dal 1—4. sorait és a varianst I. k. 491. l.
 85. Sz. V. ö. u. o. 9—12. sorokat és a varianst u. o.
 86. Sz. V. ö. u. o. 11., 12. s. és a varianst u. o.
 87. Sz. V. ö. u. o. 57. Dal 5—8. sorait és a varianst I. k. 450. l.
 88. Sz. V. ö. u. o. 9—12. s.
 90. Sz. V. ö. *Kes. Szer.* 101. Dal 1—4. s. és a variánsokat I. k. 379. 380 ll.
 91. Sz. V. ö. u. o. 5—8. s. és a variánsokat u. o.
 92. Sz. V. ö. u. o. 7., 8. s.
 93. Sz. V. ö. u. o. 9—12. s. és a varianst I. k. 380. l.
 94. Sz. V. ö. u. o. 90. Dal 5., 6. s. és a varianst I. k. 374. l.
 96. Sz. V. ö. *Bold. Szer.* 177. Dal 5—8. s. és a varianst I. k. 485. l.
 103. Sz. V. ö. *Somló* II. Ének 65. verssz. 5—8. s.

*

KÜLÖNBÖZŐ TÖREDÉKEK ÉS GONDOLATOK.

Az első 9 szám egy kis füzetből van véve, mely Kisfaludy Á. Béla birtoka. A többi az akadémia kézirat-tárában őrzött kötetből (Kisf. Hattyúdala Magy. Irod. 8-r. M. S. 8. szám). E kötetből Toldy is közölt már több «gondolatot és töredéket» a *Hátrahagyott Munkák* II. kötetében.

1. Sz. V. ö. *A Somlai Vérszüret* II. Ének 29. versszak 1—4. s.
 2. Sz. V. ö. *Balassa Bálint* III. Ének 24. versszak.
 4. Sz. V. ö. u. o. 26. versszak.
 5. Sz. V. ö. u. o. 37. verssz. 1—5. s.
 6. Sz. V. ö. *Eseghvár* II. Ének 26. verssz. 9—12. s.
 7. Sz. V. ö. u. o. 27. verssz.

8. Sz. V. ö. u. o. III. Ének 24. verssz. 5., 6. s.
 9. Sz. V. ö. u. o. IV. Ének 31. verssz. s 32. versszak 1—4. s.
 18. V. ö. *Hunyady János* II. felv. harm. jelenés utolsó két sorát.
 29. Sz. V. ö. *Gyula Szerelme* IX. Ének 5. verssz.
 128. Sz. V. ö. u. o. V. Ének 14. versszak és a Marquis de Pezayból vett idézetet a *Két Szerető Szívnek Történetében* (Huszonötödik Levél).

*

NEMZETI DAL.

Közli Váli Béla *A magyar színészet története. Budapest, 1887.* 350. lapján. 1831 július 3-án nyitották meg a balatonfüredi színházat és ez alkalommal, mint Váli írja, a jelenlévők közt kiosztották ez alkalmi költeményt színes nyomtatványon. Különben l. az 1—4 sorra nézve *Tátika* I. Ének 29. versszak 3—4. sorait és az utolsó 4 sorra nézve az *Önéletrajz* befejezését.

*

SENECA TRAGÉDIÁJA. (1790.)

Először Toldy adta ki a *Hátrahagyott Munkák* II. kötetében. Mi is e kiadás után adjuk.

Maga Kisfaludy mondja az Előszóban, hogy ő magyarul írja azt, a mit Kleist németül irt. Ewald Christian v. Kleist prózában írta meg Seneca című tragédiáját azzal a szándékkal, hogy később versekbe foglalja, de erre nem volt ideje és kiadta a tragédiát prózai formában. Később egy Doctor Medicinæ, ki A, S. G. álnévet használt, átdolgozta versekben a Kleist darabját. De Kisfaludy bár versekben fordított, nem az A. S. G. munkája után dolgozott, mint Koltai gondolta, ki a *Fővárosi Lapok* 1890-diki évfolyamában Dengi Jánossal polemizált Kisfaludy Senecájáról. Lehr Vilmos az *Egye-*

temes *Philologiai Közlöny* 1890-diki évfolyamában kimutatta, hogy Kisfaludy Kleist prózában írt tragédiáját fordította. De mivel versekben fordított, természetes, hogy itt-ott bővítette az eredetit, vagy kihagyott belőle valamit. Az eltéréseket pontosan összeállította Lehr Vilmos az idézett helyen.

*

ULISZSZES ÉS PENELOPE.

E töredéket ama másolatból adjuk, mely Toldy hagyatékából került az akadémia birtokába. Részletesen ismertette Dengi János a *Pallas Nagy Képes Naptárában* 1890. (Kisfaludy Sándor első színműve.)

*

MAGYAR THALIA.

E cím Kisfaludytól származik. Egy nyolczadrétű kis füzetnek első lapján e felirat olvasható: **Magyar Aglája.** E főcím alá írta a következő címeket: *Magyar Thália. A' Gráciák. Medina. Ulisses és Penelopé. Himfy Szerelmei. Lerelek.* Toldy szerint «alig kételkedhetni, hogy «Magyar Aglája» akart költőnk első irodalmi kísérleteinek gyűjtő címe lenni, mely alá fogta a *M. Thalián* kívül, a fenn elősoroltakat is foglalni». S mivel a füzetben csak a hét prózai idyll található oly rendben, a hogy a füzet borítékán belül a «Foglalat» felsorolja, fel kell tennünk, hogy ez idyllgyűjteményt akarta Kisfaludy a *Magyar Thalia* címe alá foglalni.

*

VENUS' TEMPLOMA GNIDOSBAN.

Kiadta Toldy a *Hátrahagyott Munkák* harmadik kötetében. Mi a kézirat után adjuk, mely Kisfaludy Á. Béla birtokában van.

Venus' Temploma Gnidosban fordítás Montesquieu *Le Temple de Gnide* című műve után. Az első ének híven megfelel a *Temple de Gnide* első énekének.

A fordításból kimaradt az eredetinek tizenkét sora. E szavak után ugyanis: «A' Tiszteletnek, mellyek nékie tétetni szoktak szinte fertéztetés inkább mindenütt, mint sem tisztelet», következik Montesquieunél ama fertéztető tisztelet leírása, s ezt hagyta ki Kisfaludy.

Egyéb eltérések vagy félreértések:

Montesquieu:

Ixiphile,
Thémire,

la Peur et la Mort marchent
devant ses coursiers cou-
verts d'écume;

leurs yeux semblent se con-
fondre;

on adore en secret les cap-
rices de sa maîtresse, comme
on adore les décrets des
Dieux, qui deviennent plus
justes lorsqu'on ose se
plaindre.

car moins on est maître de
son cœur, plus il est à la
Déesse.

Kisfaludy:

Mylon,
Phyllis,

a' félelem és halál *paissal*
fedett futói előtt lépde-
gelnek;

szemeik *tévelyegni* láttat-
nak;

Titokban engedni kell a'
Kedvesek Makatságának,
mint az Istenek parantso-
lattjának.

mert az ember nem any-
nyira Kénszerítője a' szi-
veknek, mint az Istenné.

A *Második Ének*: Montesquieu ötödik énekének felel meg.

Kisfaludy bevezető sorai az első kettős pontig nincsenek meg az eredetiben.

Kisfaludy *Dámonja* Montesquieunél *Aristée*.

Egyéb eltérések:

Franzia:

Si vous voulez, elle pensera

Magyar:

Néha búsongva andalog;

sensément; si vous voulez, néha nyájáskodik mint a' elle badinera comme les Gráciák.
Graces.

A *Dans les transports de l'amour* szavakon kezdődő sorok egész e szavakig: *puisque je suis heureux!* Kisfaludynál ki vannak hagyva.

*

DYA ÉS LYA.

Kiadás és kézirat l. *Vénus Temploma.*

*

MADAGASCARI ÉNEK.

Kiadta Toldy a *Hátrahagyott Munkák* harmadik kötetében. Mi a kézirat után adjuk, mely Margalics Ede gymnáziumi igazgató úr birtokában van.

A Madagascari Ének fordítás Evariste Parny *Chansons Madécasses*-jaiból (Chanson XII.) (L. Oeuvres d'Evariste Parny. Tome Second Paris 1808. 73 l.)

Eltérés:

<i>Parny:</i>	<i>Kisfaludy:</i>
Voici l'heure: qui peut	Itt a' boldogságnak órája
t'arrêter, Nahandove, o belle	immár Nahandove, o szép
Nahandove?	Nahandove! —

*

EGLE ÉS CYANE.

Kiadás és kézirat l. *Madagascari Ének.*

*

A' SZERELEM, ÉS A' BARATSÁG.

Kiadta Toldy a *Hátrahagyott Munkák* harmadik kötetében. Mi a kéziratból adjuk, mely Margalics Ede úr birtokában van.

A' *Szerelm és a' barátság* fordítása Chaulieu *Voyage de l'Amour et de l'Amitié* (Envoyé pour étrennes à madame ***, le premier jour de 1695.) című versének (L. *Collection des poëtes français* T. XIX. Poésies du second ordre, Chaulieu et Lafare Paris 1821. 197 l.). Természetes, hogy a prózai fordítás sok helyütt eltér a verses eredetitől. A legfőbb eltérés abból áll, hogy Kisfaludy elhagyta azokat a személyes czélszásokat, melyek a Párisban élő nőre vonatkoznak, ki Chaulieu Irise volt s ki iránt a francia költő «szívében egyesíté a ritkán egyesülő két istent». Azért a költeményhez csatolt *Envoit*, mely egyenesen apostrophálja a párisi Irist, Kisfaludy nem fordította le, hanem tartalmát szabadon összefoglalta abban a néhány aláhuzott sorban, mely fordítását befejezi.

*

RÓZI A' KERTBEN, LYKAS ÉS GALATHEA.

Kiadás és kézirat, l. *A' Szerelm és a' Barátság.*

*

RINALDO ÉS ARMÍDA.

Kiadta Toldy a *Hátrahagyott Munkák* második kötetében. Mi is e kiadás után adjuk.

A fordítás a *Geruselemme Liberata* XIV. énekének 48. versszakánál kezdődik és a XVI. ének végéig terjed.

A XV. Énekből ki vannak hagyva a 10—22-ig terjedő versszakok, ezután a 23. versszak kezdete következik s itt újra hézag van a fordításban egész a 33-dik versszakig.

TARTALOM.

	Lap
<i>Vegyes költői munkák</i>	3
I. Ferentz magyar királynak	5
Chlorishoz	6
Óda a' Recensenshez	7
Gondolatok	8
Különböző töredékek és gondolatok	30
Nemzeti Dal	58
Seneca tragédiája	61
Uliszses és Penelope	97
Magyar Thalia	121
I. Venus' Temploma Gnidosban	123
II. Dya, és Lya	138
III. Madagascari ének	141
IV. Egle, és Cyane	143
V. A' Szerelem és Barátság	151
VI. Rozi a' kertben	154
VII. Lycas és Galathea	156
Rinaldó és Armida	159
Szép Lélek	201
<i>Vegyes prózai munkák</i>	211
Napló és francia fogságom	213
Önéletrajz	375
Autobiographiai jegyzetek	405
Beszéd a' M. Akadémiának megnyitásakor	423

	Lap
Eszrevételek a' M. Akadémiára nézve	439
Vélemény Edes Gergely útmutatásáról a' Magyar Poezisa	445
Észrevételek a' helyesírásra... ..	451
Jutalom kérdésre ajánlat... ..	457
Kérvény Zala vármegyéhez a balatonfüredi színház ügyében	463
Prologus a' Füredi Játékszínnak megnyitására ...	473
Eszrevételeim a' Dietale Operatumokra. In re Literaria	483
A jobbágytelkeket bíró nemes személyek adózásáról ...	491
A tánczról	501
Észrevételek a szentszövetségről	541
Emlékirat a Nádorhoz	545
Jegyzetek	571